

FUCHS LÍVIA

Mandarin – Bartók nélkül!?

■ A KÖZÉP-EURÓPA

TÁNCSZÍNHÁZ ELŐADÁSA ■

Mandarinok Fesztiválja – másodsor! Micsoda képtelen ötlet azok után, hogy már az ösbemutató botrányának hetvenedik évfordulóján szervezett első budapesti fesztivált is alig egy-két eredeti megközelítésű előadás – Bozsik Yvette-é és Jochen Ulriché – mentette meg a teljes csődtől! Mert művészi értelemben totális kudarcnak tartom, még ha közben az esemény különlegessége miatt estéknként meg is telik a színház, ha egy táncfesztivál végül nem azt bizonyítja be, amiért valójában szerveződött: hogy A csodálatos mandarin, Lengyel Menyhért és Bartók Béla alkotása a betiltások, mellőzések, csonkítások és más válogatott meghurcoltatások ellenére is a XX. század egyik legegumentárisabb erejű, már-már megkerülhetetlen alapműve a táncszínpadoknál. Ezen az 1996-os fesztiválon azonban a kimódolt, izzadságszagú, felületes vagy elavult interpretációk épp az ellenkezőjét sugallták: e muzsika a táncszínpadok számára talán örökre halott.

Feltételezem – bár művészeti felelőse nem akadt a mostani válogatásnak, és egyetlen előzetes nyilatkozat sem jelent meg –, hogy a második nekiveselkedésnek sem lehetett más célja, mint a legújabb nemzetközi és hazai interpretációk bemutatásával alátámasztani, hogy Bartók zenéje el nem apadó ihletforrása a koreográfusoknak. Ez azonban, ha valaki ismeri a táncvilág mozgásait – mondjuk, a nagy mitikus történetek totális eltűnését –, tapasztalhatja, hogy mostanában ez egyszerűen nem igaz. A csodálatos mandarin az utóbbi évtized táncszínpadi áramlatait nemigen ihlette meg, a koreográfusok érdeklődésének inkább a peremvidékére szorult. A kilencvenes években talán három-négy ismertebb koreográfus dolgozta fel világszerte: Uwe Scholz Lipcsében sztriptízbarba helyeztet és újnácik kegyetlenkedéseivel aktualizált bűnügyi történetként fogta fel a librettót; Maurice Béjart Lausanne-ban egy férfi prostituáltat állított a történet centrumába; James Kudelka pedig Torontóban olyan változatot mutatott be, amelyben egy anya a fiát kényszeríti szexuális játékokra perverz vendégeivel. Az eltérő megközelítések önmagukban természetesen mit sem mondanak a művek kvalitásairól – Béjart-é például kimondottan látványos, de valódi mélység nélküli lett –, azt azonban megmutatják: a koreográfusok szinte mindegyike számára a történet szabadon formálható anyag. Legutóbb New Yorkban Grace Ellen Barkey a muzsikát idegen zenékké, szövegekkel és dalokkal elegyítette, mire azonban az így hatvanpercesre bővült változat Németországba ért, a jogtulajdonosok betiltatták. Mint sokat megélt német kollégám, Horst Koegler ekkor dühében írta: „Bartók örökösei és azok képviselői a jövőben csak azoknak adjanak jogot Bartók táncjátékainak és egyéb műveinek bemutatására, akik garantáltan ultrakonzervatívok, és biztosítani tudják azt is, hogy »hűségesen« és unalmasan reprodukálják a zeneszerző »eredeti« szándékát. Azok a nemzetközi rangú koreográfusok pedig, akik nem képesek az ilyen szolgálai utánzásra, jobb, ha 2015-ig távol tartják magukat Bartók Béla műveitől. Bartók halálának hetvenötödik évfordulóján művei kiszabadulnak a copyright kötelmei alól, és akkor majd újra lehetőség nyílik arra, hogy foglalkozzunk velük.”

Nemzetközi rangú kortárs koreográfus darabját erre a másodsor megrendezett Mandarinok Fesztiváljára senki nem hívta meg, így aztán unalmasan csordogáltak az esték, mígnem a két ösbemutató közül az egyiket ki nem tört a botrány. (Holott a másikon kellett volna kitörnie, ha a nézők nemcsak illedelmesen néznek, hanem látják is, milyen gyalázatosan dilettáns az évtizedek óta Olaszországban tanító Egri Zsuzsa változata.) De miután kitört – bár ennek jogi részére nem szeretnék terjedelmet vesztegetni –, érdemes e pillanatot rekonstruálni, mert nem csupán szemtanúja és szemlélője voltam, hanem magam is sokk-közeli állapotban, a székeembe feszülve ültem a Thália Színházban. Horváth Csaba ugyanis A csodálatos mandarin utolsó zenei tételének indítása előtt megállította a muzsikát, s ekkor a Csavargókat játszó három táncos fémes-rácsos ketrecekben apró embereket, állni épp csak tudó csecsemőket hozott be szép komótosan a színpadra. A gyermekek bögve ácsorogtak, imbolyogtak, vagy kapaszkodtak a rácsokba. Meztelen kis testük védtelensége, a totális kiszolgáltatottság látványa bizony összerántja a gyomrot. Ilyenkor kellene kiáltani, hogy: Ne! De nem azért, mert Bartók „szelleméhez méltatlan”, ha a mindenkori jelen borzalmával, a dermesztően durva valósággal szembesít egy alkotás. Ha a brutalitásról brutálisan beszél. Hanem azért, mert a színház mintha-valóságában ezek a gyermekek tárgyként jelentek meg, s a felnőtt előadókkal ellentétben, öntudatlanul vettek részt a színpadi játékokban.

Hogy hová és miért csap le a Bartók Béla nevével pörölyként hadonászó „jog”, kiadók és örökösök dolga. Mindenesetre a Közép-Európa Táncszínház Mandarinját azonnal betiltották, s ennek olyan elképesztő következménye lett, amire nincs példa a tánc történetében. (Bár zeneszerzők és koreográfusok egymás-pocskondiázásának is számtalan példája akad, s volt már bemutató teljes csendben is, aminek okára a komponista és a koreográfus utóbb másként emlékezett.) Az együtttest ugyanis meghívták a Múcsarnok Fesztiválra, s ennek eleget téve jobb híján, talán dacból, zene nélkül adta elő a darabot, ami hihetetlenül merész vállalkozás, mert nincs az a fegyelmezett és kulturált közönség, amelyik tíz-tizenöt percnél tovább kellő csendben tud koncentrálni a néma színpadi történetekre. És életveszélyes is, hiszen Bartók csodálatos zenéje nélkül hogyan is lehetne ér-

vényes a librettó – és a koreográfia? De fantasztikus fordulat történt! Horváth Csaba műve – magán hordozva a zene fegyelmét – teljes brutális szépségében életre keltette a művet.

A Múcsarnok hatalmas terében mintha szertartásra gyűlnének a résztvevők. Homokon kell átlépdelni a nézők térfelére – s ettől rögtön a zsigereidben érzed, hogy a leszúrt „bikát” majd itt hurcolják körbe –, míg a játszóké térfelén már bekészítve a kellemek: diagonálisan elhelyezett átlátszó ablak-ajtók, mögöttük különböző stílusú, össze nem illő ülőalkalmatosságok, két bevásárlókocsi meg egy kiszuperált mosó- vagy talán hűtőgép. De az igazi rekvizitum, a test még hiányzik. Aztán egyszerre vonul be a játék terébe a Lány és a három Csavargó. A férfiak ruhája száznál is több: vagy agyonhordott vacakosság, vagy kilóra turkált „újdonság”. A Lány viszont divatos és feltűnő műanyagba burkolva indul neki az estének. Közömbös profi, aki mielőtt letudná a numerákat, egy félreeső helyen pisil, hogy később ezzel se kelljen törődnie. A Csavargók és a Lány között sem érzélem, sem konfliktus, a férfiak testi fölénye azonban – a Lány ellenében, de a Lány mellett s így kifelé is – egyértelmű. Nyilván egyformán lecsúszottak, akik csak élni akarnak. Ha lehet, még holnap is, és abból, amiük van: a Lány gyönyörű, csontsovány, szinte diabolikus testéből és saját nyers erejükből.

Ma este a Lány veszi észre az első vendéget, s azonnal munkaruhára vetkőzik: harsány lila tangóban, apró melltartóban, kék combfixben kínálja magát a „kirakatban” a lassan közeledő, megfáradt öregembernek. S nincs köztük egyetlen gesztus, mely leplezné a férfi célját, s valamiféle udvarlásra utalna. Az Öreg kéjt akar, talán utoljára, és ha lehet, többfelét is, a Lány pedig kielégíti, ahogy a kedves vendég akarja. Hogy közben hánynia kell? Kit érdekel? Az aktuálisok – vagy az azokat helyettesítő pótlékok – után a Csavargók lefejtik az Öreg ruháját, s a tisztos öltöny alól formátlanná puhult test bukkan elő, miközben a Lány harsány sárga műszőr bundába burkolódik, derekára pedig piros műbőr övet szorít. Csinos. Mint a reklámok rémisztő művi világának műnöi.

Ekkor az egyik bevásárlókocsiból kedves arcú kislány emelkedik ki, s játékosan kopogtat a „szép nénié”, aki játszana is talán. Megszívatná, talán. Hiszen olyan tétova mozdulatot tesz, ami idegen ebben a világban, ahol nem ismerik a simogatást, a szeretetet. Beengedi a gyereket – bár ebben a homokkal borított univerzumban valójában nincs se kint, se bent, csak a testek burka-határa létezik –, de a legártatlanabbnak induló játéktól is azonnal visszahőköl. Mert a kislány boldogan a nyakába ugrik, s ez az ő életét meghatározó tárgylétre

emlékezteti, arra, ahogy a Csavargók az ő testét egymásnak dobálva adják tudtára a nem is vitatott erőviszonyokat. Lerázza magáról a gyereket, s aztán beleforgatja a homokba a fiúcska testét, de nem a homokozás játékoságával, inkább mintha egy apró sírhanatot döngölne. S miközben a Csavargók a kislíut is megfosztják ruháitól, magára marad, s álmodozni kezd olyan érintésekről, melyekben szeretet, féltés, gyengédség, becézés van. Nevetséges! Annyira nevetséges és abszurd ez a vágy az ő helyzetében, hogy végre kiengedi kéjes csábmosolyba merevült arcizmait, s belülről is felengedve elneveti magát. Gyönyörű lesz, s a „mára elég” lendületével épp távozna, amikor megpillantja hátulról a Mandarint. Azt a végtelen lassúsággal a játék eleje óta közelgő titokzatos férfit, aki a maga köreit rója talán az idők kezdete óta. Aki csak befelé figyel, s észre sem veszi a külvilágot. A Csavargók azonban felfigyelnek rá, s szép óvatosan, az idegennek kijáró távolságtartással mögé-mellé-elé teszik a csalit, a Lányt. De hiába a máskor bevált erotikus rángatózás, a csábítónak vélt póz, a prostituált teljes testi kelléktára – a hatás nulla. A Lány ekkor a hergelés fokozatosságáról lemondva egyszerűen és célszerűen a férfi ágyékát fedő ruha alá nyúl. A férfi rezzenetlen arccal hessenti el a nő kezét, ezért az újabb támadásba lendül, először rácsimpaszkodik, ott bukdácsol, majd kering a férfi karján, aztán teljes testével a férfi lábai közé feszül. A játszma eddigre eldőlt. A Mandarin az aszkézis és a szellem világából számára ismeretlen területre tévedt: a test vonzásába szédülve megismerte a gyönyör eksztázisát. A Lány büszke rá, hogy ez az idegen is beállt a kuncsafatok végeláthatatlan sorába, de arra nem számít, hogy micsoda elemi energiát szabadított fel. Amikor rádöbben, már késő, mert amint először egymásba kapcsolódik a pillantásuk, tudja, végzetesen együvé tartoznak, s nincs többé semmi, csak a semmi. Hiába ütök-verik a Csavargók a Mandarint, hiába dobják rá a saját testüket, vagy taglózzák le a Lány testével, a lendülő súlyoktól a férfi a földre-homokba zuhan ugyan, de feláll. Újra és újra nyekken a test, koppan a fej, zihál a tüdő, ömlik a veríték, de a Mandarin újból életre kaparja magát, mígnem lecsupasított teste ott nem hever legyőzve, megalázva a homokban. És körbehúzzák, mint egy kivézetten-elpusztult állatot, majd a testét szurokkal öntik le, miközben a Lány rémült kapkodással egy gyermekként ülve próbálja tisztára mosni magát. Amott a meggyalázott, föld felé hulló, elfeketedett férfitest, emitt az iszonyatosan kényeseres tisztálkodás.

Végre ketten maradtak, és most érkezik el az említett jelenet: az alig megszületettek zokogó hangja tölti be a teret, hosszan és kétségbeesve siratva felnőttet, gyereket,

Szűcs Elemér (Öreg) és Ladányi Andrea

valaha élteket s majd megszületőket. Rettenetes lamentáció! Aztán újra csend. A Lány gyengéden lesimogatja a fekete burkot a Mandarinról, s ekkor mindketten mintegy újjászültetve, meztelenül, szinte csak egymás nemi szervébe kapaszkodva, tétován forogni kezdenek a mindenség ürességében. A föld, a lefelé azonban magába szippantja őket, s az orgazmus gyönyöréből nincs többé hová s miért visszatérni: férfi és nő egymásba olvadva megnyugszik, s lassan a homokot magukra szórva eggyé válnak a porral. Bevégeztetett.

Horváth Csaba kompozíciója fantasztikus metamorfózison ment át, mikor a Múcsarnokban zene nélkül kelt életre, holott a koreográfus alig változtatott rajta. Csupán felerősítette a mozgások akusztikus elemeit – a testek csapódásának, ütközésének, zuhanásának hangjait –, amelyek így, Bartók muzsikája nélkül elsősorban érzéki, már-már zsigeri szinten hatnak. S míg a mű „zenés” változatában az előadás gyengeségének látszott, hogy Bartók kristályszerűen tökéletes, bonyolult szerkezetű muzsikája mellett a színpad történései koreográfálatlanok, addig a zene hiányakor kiderült, nagyon is szigorú formaimotivikái rendje van a darabnak. Horváth Csaba puritán, de koherens egészzé szervezte a naturalizált és stilizált mozgásokat, az érintések hálóját, a simításoktól az ütéseken át az ölelésig, és a lassú, de folyamatos térváltoztatások eltérő íveit és irányait.

A mágiusan erős személyiségű Ladányi Andrea és a nem kevésbé lenyűgöző Horváth Csaba főszereplésével celebrált *Mandarin* Bartók és Lengyel művének döbbenetesen nyers, de érvényes interpretációját adja. S csak mellékesen: mozgásszínházi műfaja tökéletesen megfelel az eredeti szándékoknak. Mert a tízes években a pantomim megjelölés azt jelentette, hogy *nem olyasféle tánc*, mint amit a korszak akár legkorszerűbb irányzata is képvisel. Lengyel és Bartók ugyanis nem a biedermeier szalonok ábrándos leánykairól, keleti hercegnők titkos bacchanáliájáról vagy szendén udvarló, bánatos Pierrot-król beszélt, hanem arról az egyetemes nemi vágyról, ami rombol és éltet, férfit és nőt. A szöveg csókot említ, a zene a gyönyört dübörgi, a testek pedig – most először leplezetlenül – az ősi, atavisztikus tudás útját róják.

MANDARIN (Közép-Európa Táncszínház)

KOREOGRÁFUS: Horváth Csaba. **DISZLET:** Antal Csaba. **JELMEZ:** Benedek Mari. **SZCENIKA:** Pallagi Mihály.

TÁNCOSOK: Ladányi Andrea, Horváth Csaba, Makovinyi Tibor, Szilvási Károly, Szögi Csaba, Szűcs Elemér, Müller Gergő.